

جغرافیا (فصلنامه علمی - پژوهشی و بین المللی انجمن جغرافیای ایران)
دوره جدید، سال پانزدهم، شماره ۵۴، پاییز ۱۳۹۶

میزان گرایش شهروندان شهر نیریز به مدیریت مشارکتی محلات با تأکید بر مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی

محمدحسین سرایی^۱ و محبوبه نوری^۲
تاریخ وصول: ۱۳۹۶/۵/۴، تاریخ تایید: ۱۳۹۶/۶/۱۸

چکیده

امروزه در مدیریت امور شهری، مشارکت شهروندان به‌عنوان عنصر کلیدی در راستای دستیابی به اهداف پیش‌بینی شده اهمیت به‌سزایی دارد، زیرا دخالت‌دادن مردم می‌تواند در ایجاد تعادل شهری، نقش ارزنده ایفا نماید. در این راستا، هدف از این پژوهش، ارزیابی میزان گرایش شهروندان شهر نیریز به مدیریت مشارکتی و تبیین همبستگی بین میزان برخورداری شهروندان از مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی و میزان مشارکت آن‌ها در مدیریت شهری است. نوع پژوهش کاربردی، روش مورد استفاده توصیفی - تحلیلی می‌باشد و برای گردآوری داده‌ها از روش کتابخانه‌ای و میدانی (پرسشنامه) استفاده شده است. جامعه آماری ۵۰۲۹۱ نفر جمعیت ساکن در شهر نیریز است که حجم نمونه طبق فرمول کوکران معادل ۳۸۲ نفر برآورد شده است. روش نمونه‌گیری تصادفی ساده است و نهایتاً پس از گردآوری داده‌ها، با استفاده از آزمون‌های آماری تی تک‌نمونه‌ای، تی مستقل، تحلیل واریانس، توکی، ضریب همبستگی پیرسون، اسپیرمن و رگرسیون چندگانه به تجزیه و تحلیل داده‌ها پرداخته شده است. نتایج پژوهش و حاصل از آزمون تی تک‌نمونه‌ای ($\bar{X} = 23/92$)، بیانگر متوسط بودن میانگین مشارکت شهروندان است که این میزان مشارکت با متغیرهای وضعیت تأهل، نوع شغل با سطح معناداری ۰/۰۳۱ و ۰/۰۰۰ دارای همبستگی معنادار است اما با دو متغیر جنسیت و میزان سواد دارای همبستگی نیست. از سویی بین برخورداری شهروندان از سرمایه اجتماعی با میزان مشارکت آن‌ها با سطح معناداری ۰/۰۰۰ و مقدار ضریب پیرسون $0/446^{**}$ ، همبستگی معناداری وجود دارد یعنی هر چه سرمایه اجتماعی بین افراد بیشتر باشد به همان نسبت میزان مشارکت شهروندان در مدیریت شهری نیز افزایش می‌یابد، که در همین زمینه نتایج رگرسیون چندگانه نشان می‌دهد در بین ابعاد سرمایه اجتماعی، بعد انسجام اجتماعی با مقدار بتای ($B=0/292$)، بیش‌ترین تأثیر را بر مشارکت شهروندان در مدیریت شهری داشته است به‌گونه‌ای که واریانس ترکیبی خطی ابعاد سرمایه اجتماعی می‌تواند ۲۱ درصد از واریانس میزان مشارکت شهروندان را تبیین کند.

کلیدواژگان: مدیریت مشارکتی، سرمایه اجتماعی، شهر نیریز.

۱. دانشیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه یزد
۲. کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه یزد

مقدمه و بیان مسئله

افزایش سریع جمعیت توأم با گسترش شهرنشینی و رشد و توسعه روزافزون شهرها به‌خصوص از دهه ۱۹۵۰ میلادی مشکلات فراوانی در کشورهای مختلف به‌ویژه کشورهای جهان سوم ایجاد کرده و موجب‌شده سیستم مدیریتی شهر با چالش‌هایی روبه‌رو شود (زیاری و همکاران، ۱۳۹۵: ۲)، که این امر سبب گردیده در دهه‌های اخیر، جهت رفع مشکلات شهرها و نیل به توسعه پایدار، بسیاری از نهادهای دخیل در مدیریت و برنامه‌ریزی شهری در سطح جهان بر ترویج نگرش مشارکتی برای تشویق نوعی رهیافت مدیریت و برنامه‌ریزی از پایین به بالا و توانمندسازی محلات به‌منظور اقدامات توسعه‌ای تأکید داشته و تصمیم‌گیری و چاره‌اندیشی در زمینه حل مسائل شهری مبتنی بر مشارکت اجتماعات محله‌ای، با هدف تأمین شرایط لازم برای رفاه شهروندان را مدنظر داشته باشند (رضازاده و سلسله، ۱۳۹۲: ۸۲). در واقع امروزه مشخص شده که حل مشکلات شهری شدن سریع در اغلب کشورها فقط با اصلاح رویکردهای سنتی مدیریتی و استفاده از رهیافت‌های نوین مدیریتی امکان‌پذیر است. بنابراین لازمه رفع ناپایداری توسعه شهری در کشورهای درحال توسعه رفع ناپایداری‌ها از بدنه نهادهای مدیریتی و برنامه‌ریزی شهری و در واقع اثرپذیری، مسئولیت‌پذیری بیشتر در اداره امور شهری، تفویض وظایف و قدرت به حکومت‌های محلی و سایر ذی‌نفعان محلی است که تمام این‌ها به‌شیوه جدیدی از اداره شهرها به نام اداره مردمی شهر دلالت دارد (لاله‌پور، ۱۳۸۶: ۷۰). به‌عبارتی، تازه‌ترین زمینه مشارکت «مشارکت شهروندان در اداره امور شهرهاست». این مشارکت یکی از الزامات زندگی شهری است و هنگامی تحقق می‌یابد که شهرنشینان از حالت فردی که صرفاً در مکانی به نام شهر زندگی می‌کنند درآیند و به «شهروند» بدل شوند، چرا که مشارکت فرآیندی است که به افراد اجازه می‌دهد در قدرت مدیریت، برای اخذ تصمیم‌های سازمانی سهیم (عظیمی‌آملی و سوداگر، ۱۳۹۴: ۳) و با افزایش مشارکت خود، در ایجاد تعادل شهری، نقش ارزنده ایفا نمایند (عباس‌زاده، ۱۳۸۷: ۴۴)، بر این اساس مدیران شهری می‌توانند با جلب مشارکت مردم به توانایی‌های مدیریت شهری بیافزایند (شیخی و همکاران، ۱۳۹۵: ۲).

در این راستا، مشارکت شهری متأثر از عوامل گوناگونی است که باید در اتخاذ رویکرد مشارکتی محلات و برنامه‌ریزی‌های شهری مورد توجه قرار گیرد، از جمله این عوامل می‌توان به نقش سرمایه اجتماعی اشاره کرد. سرمایه اجتماعی یکی از اصول اولیه زندگی اجتماعی به‌شمار می‌رود که چرخ‌های زندگی بر محورهای آن استوار است و می‌تواند همکاری و تعامل را در ابعاد مختلف جامعه گسترش دهد (توکلی و همکاران، ۱۳۹۰: ۴۲). اهمیت توجه بدان تا جایی است که می‌توان گفت، امروزه سرمایه اجتماعی از یک‌سو، نقش بسیار مهم‌تری از سرمایه‌های فیزیکی و انسانی در سازمان‌ها و جوامع ایفا می‌کند و شبکه‌های روابط جمعی و گروهی، انسجام میان افراد و بین افراد و سازمان‌ها را برای افزایش اثر بخشی فعالیت‌های توسعه‌ای را در برمی‌گیرد (خمر و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۶) و از سوی دیگر، به‌عنوان عامل تقویت‌کننده روابط جمعی، شبکه‌ها و انسجام بخش «میان انسان‌ها»، «انسان‌ها و سازمان‌ها» و «سازمان‌ها با یکدیگر» به نهادینه شدن اقدام گروهی می‌انجامد (محسنی‌تیریزی و آقامحسنی، ۱۳۸۶: ۱۰) و نهایتاً با ارتقای اثربخشی و کاهش هزینه‌های تعاملات از طریق افزایش منافع فردی و کارگروهی در رفع دلایل اساسی و ریشه‌ای موانع مشارکت (Rydin and Holman, 2004: 42) از طریق شبکه‌ای شدن، تقویت اعتماد و روابط اجتماعی و ایجاد تغییر در نگرش مردم و گروه‌ها در داخل جامعه (Gulumser et al, 2010: 4) و تأثیرگذاری بر روی ظرفیت مدنی و

یا روابط کلان بین بخش‌های مدیریتی، اجرایی، مردم و ساختار قدرت، کمک می‌کند (Ognibene, 2010:3). در مقیاس محله‌ای نیز سرمایه اجتماعی شامل منابعی در اجتماعات محله است که از طریق حضور بالایی از اعتماد، عمل و کنش متقابل، هنجارهای مشترک رفتاری، تعهدات و التزامات و تعلقات مشترک، شبکه‌های رسمی و غیررسمی و کانال‌های مؤثر اطلاعات به وجود می‌آید. این سرمایه ممکن است به وسیله افراد و گروه‌ها به منظور تسهیل خدمات‌رسانی به اجتماع، مورد استفاده قرار گیرد (Key, 2005:165) و بیشتر به روابط اجتماعی که باعث تسهیل مبادلات و به تبع آن کسب سود و پرداخت هزینه کمتر در سطح فضاهای عمومی محله‌های شهری می‌گردد توجه دارد (نصیری خلیلی و همکاران، ۱۳۹۵: ۲).

بنابراین با توجه به اینکه سرمایه اجتماعی به عنوان یک عامل مهم و زیربنایی در توسعه فرهنگی، سیاسی، اجتماعی و اقتصادی هر جامعه، گروه‌ها و افراد را قادر می‌سازد تا فضاهای فیزیکی را بهره‌ور و فضاهای فرهنگی و اجتماعی را مساعد نمایند و شناسایی آن به عنوان یک نوع سرمایه چه در سطح مدیریت کلان توسعه کشورها و چه در سطح مدیریت سازمان‌ها و بنگاه‌ها، مدیران را در هدایت بهتر سیستم‌ها یاری می‌نماید و یک از مهم‌ترین عوامل در میزان مشارکت‌پذیری مردم و سهیم شدن آنان در مدیریت امور عمومی شهرها است (شیخی و همکاران، ۱۳۹۵: ۴). لذا، در این پژوهش به بررسی میزان گرایش شهروندان شهر نیریز به مدیریت مشارکتی و ارتباط میزان مشارکت آن‌ها با میزان برخورداری‌شان از سرمایه اجتماعی پرداخته شده است.

پیشینه پژوهش

جدول ۱. پیشینه داخلی و خارجی پژوهش

پژوهش‌های داخلی		
شیخی و همکاران (۱۳۹۵)	تبیین رابطه بین سرمایه اجتماعی و مدیریت شهری با نقش میانجی مشارکت شهروندان (مطالعه موردی شهرداری کرمان)	بین سرمایه اجتماعی و مشارکت شهروندان رابطه معناداری بوده، همچنین بین مشارکت شهروندان و مدیریت شهری رابطه وجود داشته و بین سرمایه اجتماعی و مدیریت شهری رابطه معناداری وجود دارد.
تلخاب و همکاران (۱۳۹۴)	تحلیل مدیریت مشارکتی محلات با تأکید بر نقش سرمایه اجتماعی (مطالعه موردی ناحیه ۱، منطقه ۱۵ شهرداری تهران)	شهروندان نسبت به مدیریت مشارکتی گرایش مثبت دارند، این تمایل در بین محلات یکسان نیست و در محله شوش بیشتر از دو محله دیگر است. بین میزان سرمایه اجتماعی و میزان تمایل مشارکت شهروندان رابطه معناداری وجود دارد و مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی بر میزان تمایل شهروندان در مدیریت مشارکتی محلات مؤثرند.
خواجگاه‌شاهکوهی و همکاران (۱۳۹۳)	بررسی میزان مشارکت شهروندان حاشیه شهرهای میانی در مدیریت شهری (مطالعه موردی شهر بابل)	میزان مشارکت شهروندان با میانگین ۲/۴۹ از سطح متوسط پایتیر است. بیشترین میزان مشارکت مربوط به محله کتی‌غربی و کمترین آن مربوط به محله کمانگرکلا می‌باشد. بین اعتماد شهروندان، آگاهی شهروندان و تعلق اجتماعی آنان با میزان مشارکت‌شان همبستگی معناداری وجود دارد.
خراسانی و همکاران (۱۳۹۱)	بررسی میزان مشارکت اجتماعی مردم در شهر مرودشت و عوامل مؤثر بر آن در سال ۱۳۸۷	متغیرهای سن، جنس، تحصیلات، تعلق شهری، شغل، درآمد، دارا بودن قدرت سیاسی، استفاده از رسانه‌های گروهی و رضایتمندی با متغیر وابسته مشارکت اجتماعی دارای رابطه معناداری بوده‌اند. متغیر درآمد در تغییرات مشارکت بیشتر مؤثر بوده است. به ترتیب دارا بودن قدرت سیاسی، احساس تعلق شهری و استفاده از رسانه‌های گروهی در مشارکت تأثیرگذار بوده‌اند.
باقری‌بنجار و رحیمی (۱۳۹۱)	بررسی رابطه میزان احساس تعلق اجتماعی شهروندان با میزان مشارکت اجتماعی، فرهنگی و سیاسی آنان (شهروندان مناطق ۳ و ۱۲ شهر تهران)	احساس تعلق اجتماعی شهروندان با مشارکت اجتماعی، فرهنگی و سیاسی رابطه معنادار و مثبت دارد. شهروندان در دو بعد فرهنگی و سیاسی مشارکت فعالانه‌تری نسبت به بعد اجتماعی آن دارند. نوع شغل افراد بر مشارکت اجتماعی و سیاسی آنان تأثیرگذار است.

پژوهش‌های داخلی		
عبدالله‌پور و همکاران (۱۳۹۱)	مشارکت‌پذیری شهروندان تهرانی در حوزه وظایف شهرداری (مطالعه موردی شهروندان منطقه ۴ شهرداری تهران)	سطح مشارکت‌پذیری شهروندان متوسط بوده که تغییرات آن با استفاده از عواملی نظیر جنسیت، وضعیت شغلی، آگاهی و اطلاعات درباره امور شهری، انتظار پاداش از مشارکت، سابقه سکونت در محله و علاقه و تمایل به آن تبیین می‌شود.
هاشمیان و همکاران (۱۳۹۰)	عوامل مؤثر بر میزان مشارکت شهروندان در اداره امور شهر مشهد	میانگین مشارکت مردم در اداره امور شهر بسیار زیاد است. همچنین مؤثرترین متغیر بر مشارکت شهروندان، رضایت مندی آنان از عملکرد شهرداری است.
تقوایی و همکاران (۱۳۸۹)	تحلیلی بر سنجش عوامل مؤثر بر مشارکت شهروندان در مدیریت شهری (منطقه ۴ شهر تبریز)	بیشترین مشارکت مربوط به برگزاری مراسم و جشن‌های محلی و کم‌ترین مشارکت مربوط به اطلاع‌رسانی مشکلات به مدیران شهری بوده است. هر چه میزان رضایتمندی افراد از خدمات‌رسانی مدیران شهری بیشتر باشد به همان میزان تمایل به مشارکت در مدیریت شهری افزایش می‌یابد که این میزان مشارکت در محدوده مورد مطالعه ۴۲ درصد است و هر چه احساس مالکیت یعنی مدت زمان سکونت و نوع مالکیت (ملکی) بیشتر باشد به همان اندازه مشارکت افزایش پیدا می‌کند.
عبداللهی (۱۳۸۷)	بررسی رابطه اعتماد اجتماعی و مشارکت اجتماعی	متغیرهای اعتماد به همسایه‌ها و اهالی روستا، اعتماد نهادی و سن، رابطه معناداری با مشارکت اجتماعی داشته‌اند، با افزایش شعاع اعتماد افراد در جامعه روستایی میزان مشارکت اجتماعی آنان نیز افزایش می‌یابد.
خوشفر (۱۳۸۷)	بررسی تأثیر سرمایه اجتماعی بر مشارکت سیاسی (مطالعه موردی استان گلستان)	در سطح خرد و کلان، سرمایه اجتماعی با مشارکت سیاسی و توسعه اجتماعی - اقتصادی رابطه معناداری دارد. از یک طرف شهرستان‌های توسعه یافته از سرمایه اجتماعی بالاتری برخوردار بوده‌اند از طرف دیگر، در سطح فردی سرمایه اجتماعی بالا موجب مشارکت بیشتر مردم در امور سیاسی و اجتماعی می‌شود.
تی هین (۲۰۰۹)	جوانان متمایل به داشتن ارتباطات الکترونیکی بودند و افراد مسن مایلند نظرات خود را به صندوق نظرات و پیشنهادات منتقل کنند و یا مصاحبه مستقیم داشته باشند. مشارکت افراد بسیار ضعیف است و معتقدند مسئولین هرگز نظراتمان را نمی‌بینند.	
کوکو و همکاران (۲۰۰۸)	کنش متقابل مطلوب در خانواده بر اعتماد اجتماعی تأثیرگذار بوده و باعث افزایش مشارکت اجتماعی می‌شود.	
ریبوری (۲۰۰۵)	رفاه اجتماعی نظیر تأمین مایحتاج اولیه (تغذیه، پوشاک، مسکن و...)، مناسب بودن منطقه مسکونی و وضعیت فعالیت شهروندان بر میزان مشارکت افراد تأثیرگذار است.	
ایکستروم (۲۰۰۹)	بین سلامت جسمی و رضایتمندی بهداشتی با مشارکت رابطه معناداری وجود دارد.	

روش پژوهش

با توجه به اهداف و رویکرد موردنظر در این پژوهش، روش تحقیق توصیفی - تحلیلی و همبستگی است و از نظر نوع پژوهش کاربردی است. به‌طوری‌که برای جمع‌آوری داده‌های موردنیاز از دو شیوه کتابخانه‌ای و میدانی استفاده شده است. در بخش کتابخانه‌ای، به‌منظور گردآوری اطلاعات توصیفی در رابطه با مفاهیم اصلی پژوهش از قبیل مشارکت، سرمایه اجتماعی، ابعاد سرمایه اجتماعی از کتابها، مقالات استفاده شده است و در بخش میدانی، جهت گردآوری پاره‌ای دیگر از داده‌های موردنیاز پژوهش از پرسشنامه بهره گرفته شده است.

جامعه آماری مورد مطالعه شامل ۵۰۲۹۱ نفر جمعیت شهر نی‌ریز می‌باشد، حجم نمونه نیز طبق فرمول کوکران برابر با ۳۸۲ نفر تعیین شده است. نمونه‌گیری یکی از قسمت‌های اصلی هر تحقیق پیمایشی است. در این تحقیق، از روش نمونه‌گیری تصادفی ساده استفاده شده است. روایی یا اعتبار (Validity) وسیله اندازه‌گیری، به طریق محتوایی و صوری و بر اساس نظر متخصصین تحت بررسی قرار گرفت. بدین‌صورت که با توجه به متغیرهای مورد مطالعه و اطلاعات موردنیاز، طرح اولیه پرسشنامه تهیه گردید و در ادامه در چندین نوبت با هدایت اساتید اصلاح شد. با انجام اصلاحات لازم در این مرحله و تثبیت چارچوب اولیه آن، برای اطمینان بیشتر از روایی پرسشنامه، از نظرات متخصصان آشنا به فنون آماری استفاده شد. برای محاسبه ضریب پایایی (Reliability) ابزار اندازه‌گیری نیز، از تکنیک

آفای کروناخ استفاده شده است که با توجه به اینکه ضرایب پایایی بالای ۷/۰ حاصل شده بیانگر ارتباط کامل گویه‌ها یا سولات با همدیگر است (جدول ۲).

جدول ۲. ضرایب پایایی متغیرهای اصلی تحقیق

ضریب پایایی	متغیر
۷۸۴/۰	مشارکت
۷۹۹/۰	اعتماد اجتماعی
۸۲۰/۰	انسجام اجتماعی
۰/۷۲۰	آگاهی اجتماعی
۰/۸۱۱	شبکه‌ها و نهادهای اجتماعی

مهم‌ترین مفاهیم پژوهش نیز مشارکت و سرمایه اجتماعی است که مفهوم مشارکت و سرمایه اجتماعی به همراه چهار بعد آن یعنی اعتماد اجتماعی، همبستگی و انسجام اجتماعی، آگاهی اجتماعی و شبکه‌های اجتماعی در قالب طیف پنج‌گانه لیکرت عملیاتی شده است (جدول ۳).

جدول ۳. شاخص‌ها و معرف‌های سنجش مشارکت و سرمایه اجتماعی شهروندان

ابعاد	تعریف نظری	معرف‌ها
مشارکت	شرکت فعالانه افراد در زندگی اجتماعی است و نوعی کنش هدفمند و با قصد و نیت است که در فرآیند آگاهانه تقسیم قدرت و منابع کمیاب و فراهم‌سازی فرصت برای رده‌های کنش متقابل بین انسان‌ها و محیط اجتماعی او در جهت نیل به اهداف معین نمود پیدا می‌کند.	میزان دعوت شهرداری از شهروندان به مشارکت در اداره امور شهر، اهمیت دادن سازمان‌های مدیریت شهری به مشارکت مردم، علاقه به شرکت در اتحادیه‌های صنفی محلی، علاقه به خودیاری مالی در توسعه امکانات محله، مشارکت در پاکسازی محله خود، استقبال و همکاری از آسفالت کردن محله، مشارکت در جداسازی زباله‌های خانگی در منزل، مشارکت در جمع‌آوری و دفع بهداشتی زباله‌ها، مشارکت در حل مشکلات اجتماعی و فرهنگی محله خود، مشارکت در ایجاد نظم و امنیت
اعتماد اجتماعی	وضعیتی است که در آن افراد انتظار دارند دیگران چیزهایی را که اظهار با تعهد کرده‌اند، انجام دهند و هر چه قدر این اطمینان ما به دیگران بیشتر باشد سطح اعتماد بالاتر می‌رود.	اعتماد به عملکرد شهرداری و شورای شهر، اعتماد به همسایگان، اعتماد به موسسات مالی و صندوق‌های قرض‌الحسنه محلی، اعتماد به نهادهای اجتماعی محلی، اعتماد به نهادهای خیریه غیردولتی، اعتماد به فامیل، اعتماد به متصدیان خدمات شهری.
انسجام اجتماعی	احساس مسئولیت بین چند نفر یا چند گروه است که از آگاهی و اراده برخوردار باشند دلالت بر توافق جمعی میان اعضای یک جامعه دارد که حاصل پذیرش و درونی کردن نظام ارزشی و هنجاری یک جامعه و وجود تعلق جمعی و تراکمی از وجود تعامل در میان افراد آن جامعه است.	درگیری و نزاع بین ساکنین محله، شرکت در مراسم شادی و عزاداری در محله، همکاری با افراد حادثه دیده، روابط صمیمانه با هم‌محلی‌ها، شرکت در مهمانی‌های خانوادگی، صداقت و امانتداری، کمک به همسایگان، انحرافات اجتماعی در محله زندگی، حسن همکاری و همدلی و ساده زیستی
آگاهی اجتماعی	شامل مجموعه‌ای از افکار، عقاید و حساسیت نسبت به زندگی و توجه به هر آنچه که در وسیع‌ترین معنا به امور عمومی اعم از سیاسی و یا اجتماعی مربوط می‌شود، می‌باشد.	میزان مطالعه روزنامه، مجلات در برنامه روزمره، استفاده از اینترنت و شبکه‌های مجازی، آگاهی از حقوق و قوانین شهروندی، آگاهی از وظایف مدیریت شهری، آگاهی از ساختار تشکیلاتی شهرداری، آگاهی از حقوق و وظایف شهروندی
شبکه‌های اجتماعی	قالب‌هایی که کنش جمعی در آن‌ها تبلور می‌یابد و شرط و بستر لازم برای تشکیل سرمایه اجتماعی هستند.	همکاری شورا اسلامی به شهروندان، توانایی نهادهای محلی شهری در ارائه خدمات، توانایی نهادهای شهری به تجهیزات مناسب و منابع مالی، نقش ارتباط شوراهای شهر با همسایری‌ها، ارتباط شورا با شهروندان و نهادهای مرتبط

که در ادامه نتایج و خروجی آزمون تی تک‌نمونه‌ای که میزان تمایل شهروندان به مدیریت مشارکتی را نشان می‌دهد در قالب (جدول ۴)، ارائه شده است.

جدول ۴. خروجی آزمون تی تک‌نمونه‌ای برای سنجش میزان مشارکت مردم

متغیر	میانگین	انحراف معیار	t	درجه آزادی	سطح معنی‌داری
مشارکت مردم	۲۳/۹۲	۴/۱۳۶	- ۰/۳۹۶	۳۸۱	۰/۶۹۲

همان‌طور که خروجی این آزمون نشان می‌دهد میانگین مشارکت مردم در بین نمونه مورد مطالعه ($\bar{X} = 23/92$) به‌دست آمده که کمتر از مقدار عددی میانگین نظری یعنی عدد ۲۴ می‌باشد که گویای این امر است که میزان گرایش شهروندان به‌مدیریت مشارکتی در مجموع در حد متوسط است. با این وجود همین مقدار گرایش به مشارکت نیز در بین نمونه مورد مطالعه ممکن است با متغیرهای زمینه‌ای همچون جنسیت، وضعیت تأهل، تحصیلات و نوع شغل در ارتباط باشد که در ادامه جهت آشکار شدن ارتباط یا عدم ارتباط متغیرها آزمون‌های مرتبط با هریک از آنها ذکر شده است.

وضعیت تأهل یکی از متغیرهای زمینه‌ای است که می‌تواند در میزان گرایش شهروندان به مدیریت مشارکتی تأثیرگذار باشد. در همین ارتباط به‌منظور مقایسه میانگین میزان مشارکت مردم برحسب وضعیت تأهل از آزمون تی مستقل استفاده شده است که نتایج آن در جدول (۵) ذکر شده است.

جدول ۵. خروجی آزمون تی مستقل برای مقایسه میانگین میزان مشارکت مردم برحسب وضعیت تأهل

متغیر	مقولات	میانگین	انحراف معیار	تی	درجه آزادی	سطح معنی‌داری
وضعیت تأهل	مجرد	۲۵/۲۴	۴/۹۰۹	۲/۲۱۵	۵۳/۳۴۳	۰/۰۳۱
	متاهل	۲۳/۵۷	۳/۹۱۳			

خروجی آزمون نشان می‌دهد که بین میانگین مشارکت مردم برحسب وضعیت تأهل تفاوت معنی‌داری وجود دارد به‌طوری که میانگین مشارکت افراد مجرد (۲۵/۲۴) بیشتر از افراد متأهل (۲۳/۵۷) می‌باشد. یکی دیگر از متغیرهای زمینه‌ای تأثیرگذار وضعیت شغلی پاسخگویان می‌باشد که در این زمینه آزمون تحلیل واریانس جهت بررسی ارتباط بین نوع شغل و میزان مشارکت افراد به‌کارگرفته شده است.

جدول ۶. خروجی آزمون تحلیل واریانس برای آزمون تفاوت میزان مشارکت مردم برحسب شغل

نوع شغل	میانگین	انحراف معیار	میانگین مربعات		F	سطح معنی‌داری
			بین گروهی	درون گروهی		
بیکار	۲۲/۳۵	۴/۹۹۶				
خانه دار	۲۱/۴۴	۴/۵۹۴				
آزاد	۲۳/۸۹	۳/۸۳۷	۴۴۰/۴۷۵	۶۰۷۶/۸۴۴	۶/۸۳۲	۰/۰۰۰
اداری	۲۵/۲۲	۴/۰۰۱				
سایر	۲۴/۵۰	۵/۱۹۶				

با توجه به اطلاعات جدول (۶)، مقدار ($F = ۶/۸۳۲$) و سطح معنی‌داری ($Sig = ۰/۰۰۰$) می‌باشد، بنابراین مشخص می‌شود که تفاوت معنی‌داری بین میزان مشارکت مردم بر حسب نوع شغل وجود دارد که در ادامه به‌منظور بررسی دقیق‌تر و مقایسه دودویی میانگین مشارکت گروه‌های مختلف شغلی با هم از آزمون تعقیبی توکی استفاده شده که نتایج آن در قالب جدول (۷) ذکر شده است.

جدول ۷. خروجی آزمون تعقیبی توکی برای مقایسه زوجی میانگین‌ها

وضعیت اشتغال (I)	(J) وضعیت اشتغال	تفاوت میانگین	خطای معیار	سطح معناداری	
				حد پایین	حد بالا
بیکار	خانه دار	۰/۹۰۸	۱/۰۳۵	۰/۹۰۵	-۱/۹۳
	ازاد	-۱/۴۳۳	۰/۷۴۳	۰/۳۰۴	-۳/۴۷
	اداری	-۱/۸۶۳*	۰/۷۸۷	۰/۰۰۳	-۵/۰۲
	سایر	-۲/۱۴۷	۲/۱۲۲	۰/۸۵۰	-۷/۹۶
خانه دار	بیکار	-۰/۹۰۸	۱/۰۳۵	۰/۹۰۵	-۳/۷۵
	ازاد	-۲/۳۴۲*	۰/۸۲۲	۰/۰۳۷	-۴/۵۹
	اداری	-۳/۷۷۲*	۰/۸۶۲	۰/۰۰۰	-۶/۱۳
	سایر	-۳/۰۵۶	۲/۱۵۱	۰/۶۱۵	-۸/۹۵
ازاد	بیکار	۱/۴۳۳	۰/۷۴۳	۰/۳۰۴	-۰/۶۰
	خانه دار	۲/۳۴۲*	۰/۸۲۲	۰/۰۳۷	۰/۰۹
	اداری	-۱/۴۳۰*	۰/۴۷۳	۰/۰۲۲	-۲/۷۳
	سایر	-۰/۷۱۴	۲/۰۲۷	۰/۹۹۷	-۶/۲۷
اداری	بیکار	۲/۸۶۳*	۰/۷۸۷	۰/۰۰۳	۰/۷۱
	خانه دار	۳/۷۷۲*	۰/۸۶۲	۰/۰۰۰	۱/۴۱
	ازاد	۱/۴۳۰*	۰/۴۷۳	۰/۰۲۲	۰/۱۳
	سایر	۰/۷۱۶	۲/۰۴۳	۰/۹۹۷	-۴/۸۸
سایر	بیکار	۲/۱۴۷	۲/۱۲۲	۰/۸۵۰	-۳/۶۷
	خانه دار	۳/۰۵۶	۲/۱۵۱	۰/۶۱۵	-۲/۸۴
	ازاد	۰/۷۱۴	۲/۰۲۷	۰/۹۹۷	-۴/۸۴
	اداری	-۰/۷۱۶	۲/۰۴۳	۰/۹۹۷	-۶/۳۲

Tukey HSD		
Subset for alpha = 0.05	N	وضعیت اشتغال
۱		
۲۱/۴۴	۲۷	خانه دار
۲۲/۳۵	۳۴	بیکار
۲۳/۷۹	۲۰۶	ازاد
۲۴/۵۰	۴	سایر
۲۵/۲۲	۱۱۱	اداری
۰/۰۷۵		Sig.

با توجه به نتایج و خروجی آزمون توکی، با توجه به اینکه ضرایب معناداری به دست آمده در بین گروه‌های شغلی کمتر از ۰/۰۵ است، می‌توان گفت بین گروه‌های شغلی نمونه مورد مطالعه از لحاظ میزان مشارکت تفاوت آماری معناداری در سطح اطمینان ۹۹ درصد مشاهده می‌گردد. سومین متغیر زمینه‌ای بررسی شده جنسیت می‌باشد که مقایسه میانگین میزان مشارکت مردم برحسب جنسیت حاصل از آزمون تی مستقل در جدول (۸)، نشان داده شده است.

جدول ۸. خروجی آزمون تی مستقل برای مقایسه میانگین میزان مشارکت مردم برحسب جنسیت

متغیر	مقولات	میانگین	انحراف معیار	تی	درجه آزادی	سطح معنی داری
جنسیت	مرد	۲۳/۹۴	۳/۹۶۳	- ۰/۲۵۲	۴۰/۰۲۳	۰/۸۰۲
	زن	۲۳/۷۰	۵/۵۵۷			

نتایج حاصل از آزمون تی مستقل نشان می‌دهد، با توجه به اینکه سطح معنی داری حاصل شده (۰/۸۰۲)، بیشتر از ۰/۰۵ است می‌توان اذعان نمود که بین میانگین مشارکت مردم برحسب جنسیت تفاوت معنی داری وجود ندارد. نهایتاً اینکه متغیر میزان سواد در سطح ترتیبی و متغیر مشارکت شهروندان در سطح فاصله‌ای اندازه‌گیری شده است از ضریب همبستگی اسپیرمن جهت بررسی همبستگی بین دو متغیر استفاده شده است.

جدول ۹. خروجی ضریب همبستگی اسپیرمن برای آزمون همبستگی میزان سواد و مشارکت مردم

متغیر	متغیر	ضریب اسپیرمن	سطح معنی داری
میزان سواد	مشارکت شهروندان	۰/۰۷۱	۰/۱۶۸

در این ارتباط خروجی آزمون (جدول ۹)، نشان می‌دهد که سطح معنی داری آزمون پیرسون ۰/۱۶۸ به دست آمده که بیشتر از ۰/۰۵ است، این امر حکایت از عدم وجود همبستگی معنادار بین متغیر میزان سواد و مشارکت شهروندان در مدیریت شهری دارد.

- تحلیل همبستگی بین میزان مشارکت شهروندان و برخورداری از سرمایه اجتماعی

جهت بررسی همبستگی بین میزان مشارکت شهروندان در مدیریت شهری و میزان برخورداری آن‌ها از سرمایه اجتماعی به این دلیل که متغیر وابسته (مشارکت) و متغیر مستقل (سرمایه اجتماعی) هر دو در سطح فاصله‌ای سنجیده شده‌اند، از همبستگی پیرسون استفاده شده است. به گونه‌ای که به تفکیک، همبستگی بین هر یک از مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی (اعتماد اجتماعی، همبستگی و انسجام اجتماعی، آگاهی اجتماعی و عضویت شبکه‌های اجتماعی) و میزان تمایل شهروندان به مشارکت بررسی گردیده است.

جدول ۱۰. همبستگی بین میزان مشارکت شهروندان و برخورداری از سرمایه اجتماعی

متغیر	آزمون	اعتماد اجتماعی	انسجام اجتماعی	آگاهی اجتماعی	شبکه‌های اجتماعی	سرمایه اجتماعی
مشارکت	Pearson Correlation	۰/۲۸۵ ^{xx}	۰/۳۷۸ ^{xx}	۰/۲۸۲ ^{xx}	۰/۲۶۱ ^{xx}	۰/۴۴۶ ^{xx}
	Sig. (2-tailed)	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰

همان‌طور که نتایج جدول (۱۰)، نشان می‌دهد با توجه به اینکه سطح معنی‌داری آزمون یعنی مقدار Sig به‌دست آمده در هر چهار مؤلفه سرمایه اجتماعی کمتر از ۰/۰۵ به‌دست آمده است و همچنین مقدار ضریب پیرسون برای هر چهار مؤلفه (اعتماد اجتماعی، همبستگی و انسجام اجتماعی، آگاهی اجتماعی و عضویت شبکه‌های اجتماعی) و نهایتاً سرمایه اجتماعی به ترتیب برابر $0/285^{**}$ ، $0/378^{**}$ ، $0/282^{**}$ ، $0/261^{**}$ و $0/446^{**}$ حاصل شده است بدین ترتیب می‌توان گفت بین میزان مشارکت شهروندان و میزان برخورداری آن‌ها از سرمایه اجتماعی همبستگی معنی‌داری وجود دارد. یعنی هر چه افراد از سرمایه اجتماعی بیشتری برخوردار باشند به همان نسبت میزان تمایل آن‌ها به مشارکت در مدیریت شهری نیز افزایش می‌یابد.

رگرسیون چندگانه برای سنجش اثر هر یک از ابعاد سرمایه اجتماعی بر مشارکت شهروندان در مدیریت شهری در این ارتباط برای تبیین بیشتر تأثیر ابعاد سرمایه اجتماعی بر متغیر وابسته یعنی مشارکت شهروندان، آزمون رگرسیون چندگانه به‌کار گرفته شده است تا از این طریق شدت رابطه بین هر دو متغیر مشخص شود که نتایج حاصل از آزمون در ادامه و در قالب (جدول ۱۱) ذکر شده است.

جدول ۱۱. رگرسیون چندمتغیره بین مجموع ابعاد سرمایه اجتماعی و مشارکت شهروندان

Sig.	t	ضرایب استاندارد نشده		نوع ابعاد
		Beta	خطای معیار	
۰/۰۱۴	۲/۴۷۰	۰/۱۲۹	۰/۰۵۲	اعتماد اجتماعی
۰/۰۰۰	۵/۶۵۹	۰/۲۹۲	۰/۰۴۸	انسجام اجتماعی
۰/۳۵۳	۰/۹۲۹	۰/۱۱۱	۰/۱۳۵	آگاهی اجتماعی
۰/۲۹۴	۱/۰۵۰	۰/۱۲۵	۰/۱۴۰	شبکه‌های اجتماعی

ضریب تعیین شده	ضریب تعیین	ضریب همبستگی چندگانه
۰/۲۰۳	۰/۲۱۱	۰/۴۶۰

در این آزمون با عنایت به اینکه ضریب استاندارد شده Beta و آماره t بیانگر اهمیت تأثیرگذاری هر یک از ابعاد سرمایه اجتماعی بر میزان گرایش شهروندان به مدیریت مشارکتی است. بر این اساس مشخص می‌شود که از مجموع ابعاد سرمایه اجتماعی در معادله رگرسیون، دو بُعد انسجام اجتماعی و اعتماد اجتماعی به‌ترتیب با داشتن میزان بتای $0/292$ ، $0/129$ و مقدار تی $5/659$ ، $2/470$ ، بیشترین تأثیر را بر میزان مشارکت شهروندان در مدیریت شهری داشته است. به عبارتی انسجام اجتماعی با $(B=0/292)$ در بین ابعاد سرمایه‌اجتماعی، بیشترین تأثیر را بر مشارکت شهروندان در مدیریت شهری داشته است. به‌گونه‌ای که واریانس ترکیبی خطی ابعاد سرمایه‌اجتماعی می‌تواند ۲۱ درصد از واریانس میزان مشارکت شهروندان را توضیح دهد. مابقی تغییرات متغیر وابسته (مشارکت)، احتمالاً به دلیل به‌حساب نیامدن برخی از متغیرهایی است که بر این متغیر تأثیرگذار هستند.

نتیجه‌گیری

در چند دهه اخیر تمرکز بر برنامه‌ریزی از پایین به بالا در کشورهای توسعه‌یافته بیشتر شده است و عامل موفقیت‌های گوناگونی در عرصه‌های مختلف شهری بوده است، که این امر در کشورهای در حال توسعه نیز باید مورد عنایت واقع شود. در حقیقت مشارکت مردمی که نوعی تمرکززدایی در مدیریت شهری محسوب می‌شود، باعث افزایش توسعه انسانی و عامل برابری و تحقق عدالت اجتماعی-سیاسی است که این امر اهمیت و لزوم توجه به مقوله مدیریت مشارکتی شهرها و دخالت دادن شهروندان در اداره امور شهر را دو چندان می‌کند.

در راستای هدف اصلی این پژوهش که بررسی میزان گرایش شهروندان به مشارکت در مدیریت شهری و سنجش همبستگی بین میزان برخورداری شهروندان از مؤلفه‌های سرمایه‌اجتماعی با میزان مشارکت آن‌ها در مدیریت شهری است، نتایج پژوهش با توجه به میانگین حاصل از آزمون تی تک‌نمونه‌ای ($\bar{X} = 23/92$)، نشان‌گر وضعیت متوسط گرایش شهروندان به مقوله مشارکت در مدیریت شهری و اداره امور شهر است؛ که این امر از یک‌سو، ناشی از آن است که سیستم حکومت و برنامه‌ریزی در ایران یک سیستم و برنامه متمرکز است، بیشتر برنامه‌ها از بالا به پایین است، یعنی تمام تصمیمات از آن بالا گرفته می‌شود و باید در سطح مناطق کشور اجرا شود و این خود جایی برای مشارکت شهروندان در اداره امور شهر باقی نمی‌گذارد، از سوی دیگر، بسترسازی لازم برای مشارکت شهروندان در مدیریت شهری به وجود نیامده است که می‌بایست با کمک نهادهای دولتی و افزایش آگاهی ساکنان این بسترها فراهم شود. یکی دیگر از نتایج اصلی پژوهش، وجود همبستگی معنادار بین میزان برخورداری شهروندان از مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی و میزان گرایش آن‌ها به مدیریت مشارکتی است که خروجی آزمون همبستگی پیرسون با سطح معناداری ۰/۰۰۰ و مقدار ضریب $0/446^*$ ، گویای معنادار بودن این همبستگی است. یعنی هر چه افراد از سرمایه اجتماعی بیشتری برخوردار باشند، به همان نسبت تمایل بیشتری به مشارکت در اداره امور شهر خود دارند که این ارتباط نیز نتایج آزمون رگرسیون چندگانه نشان می‌دهد، در بین ابعاد سرمایه‌اجتماعی، بُعد همبستگی و انسجام اجتماعی با مقدار بتای $B=0/292$ بیشترین تأثیر را بر مشارکت شهروندان در مدیریت شهری داشته است. پژوهش‌های انجام‌گرفته در مناطق دیگر نیز به نوعی همسو با نتایج پژوهش حاضر است، به گونه‌ای که شیخی و همکاران (۱۳۹۵)، در پژوهشی در شهر کرمان، به این نتیجه رسیدند که بین سرمایه‌اجتماعی و مشارکت شهروندان همبستگی معناداری وجود دارد. تلخاب و همکاران (۱۳۹۴) در پژوهشی دیگر، در منطقه ۱۵ شهرداری تهران نشان دادند که شهروندان نسبت به مدیریت مشارکتی گرایش مثبت دارند، این تمایل در بین محلات یکسان نیست و از طرفی بین میزان سرمایه‌اجتماعی و میزان تمایل مشارکت شهروندان همبستگی معناداری وجود دارد. خواجه شاهکوهی و همکاران (۱۳۹۳)، در پژوهش خود در شهر بابل بیان کردند که میزان مشارکت شهروندان با میانگین $2/49$ از سطح متوسط پایین‌تر است، به طوری که بین اعتماد شهروندان، آگاهی و تعلق اجتماعی آنان با میزان مشارکت‌شان همبستگی معناداری وجود دارد. نقوایی و همکاران (۱۳۸۹) نیز در پژوهش خود در منطقه ۴ شهر تبریز، اذعان کردند که بیشترین مشارکت افراد مربوط به برگزاری مراسم و جشن‌های محلی و کم‌ترین مشارکت مربوط به اطلاع‌رسانی مشکلات به مدیران شهری بوده است که این میزان مشارکت در محدوده مورد مطالعه ۴۲ درصد است، و هرچه احساس مالکیت یعنی مدت زمان سکونت و نوع مالکیت (ملکی) بیشتر باشد به همان اندازه مشارکت افزایش پیدا می‌کند. به‌طورکلی می‌توان گفت شهروندان هر

شهر بهتر از هر کارشناس دیگری از مسایل و مشکلات شهر آگاه هستند و اگر فرصت به‌خود شهروندان داده شود، می‌توان شهر و مدیریت شهری را به‌سوی آینده بهتر سوق داد که در این بین سرمایه اجتماعی یکی از مؤلفه‌های اصلی و مؤثر بر مشارکت شهروندان در مدیریت شهر شناخته شده است که می‌توان آن را به‌عنوان منبعی برای تسهیل روابط در جهت رسیدن به منافع مشترک میان افراد دانست که می‌تواند پیامدهای متفاوتی بر روی فرد و جامعه داشته باشد. این امر سبب گردیده امروزه تحکیم و تقویت مؤلفه‌های سرمایه‌اجتماعی به‌منزله مهم‌ترین عامل تأثیرگذار در بهبود مدیریت شهری و از ارکان حکمروایی مطلوب شهر محسوب شود.

کتاب‌شناسی

۱. استعلاجی، علیرضا (۱۳۹۱)، بررسی الگوی مدیریت روستایی در ایران با تأکید بر مدیریت محلی و مشارکتی دهیاری‌ها، انجمن جغرافیای ایران، دوره ۱۰، شماره ۳۲، صص ۲۵۸-۲۳۹؛
۲. امیری، میثم؛ رحمانی، تیمور (۱۳۸۵)، بررسی آثار سرمایه اجتماعی درون و برون گروهی بر رشد اقتصادی استان‌های ایران، جستارهای اقتصادی، دوره ۳، شماره ۶، صص ۱۵۲-۱۱۱؛
۳. پاتام، روبرت (۱۳۸۰). دموکراسی و ستهای مدرن، ترجمه محمدتقی دلفروز، تهران، دفتر مطالعات و تحقیقات سیاسی وزارت کشور؛
۴. توکلی، مرتضی؛ دهقانی، کیومرث و زارعی، رضا (۱۳۹۰)، تحلیلی بر میزان سرمایه اجتماعی در مناطق روستایی شهرستان ممسنی (مطالعه موردی: بخش دشمن‌زیاری)، برنامه‌ریزی منطقه‌ای، دوره ۱، شماره ۴، صص ۵۱-۴۱؛
۵. تیمورزاد، کاوه؛ مسایلی، فاطمه و تاجیک، محمدرضا (۱۳۹۲)، نقش مدیریت محله در جلب مشارکت اجتماعی، مطالعات مدیریت شهری، دوره ۵، شماره ۱۴، صص ۲۵-۱۵؛
۶. خمر، غلامعلی؛ اسماعیل‌زاده کواکی، علی و براتیور، علی (۱۳۹۰)، ارزیابی توزیع فضایی سرمایه اجتماعی در سطح مناطق شهری با استفاده از تکنیک TOPSIS و GIS (مطالعه موردی: نواحی شهر قوچان)، مطالعات جغرافیایی مناطق خشک، دوره ۱، شماره ۴، صص ۹۵-۱۱۲؛
۷. ربانی، رسول؛ حبیبی، صفدر (۱۳۹۰)، تحلیلی بر نقش فضاهای شهری در ایجاد سرمایه اجتماعی (مطالعه موردی: شهر شهرکرد)، مطالعات شهری، سال اول، شماره ۱، صص ۱۸-۱؛
۸. رضازاده، راضیه؛ سلسله، علی (۱۳۹۲)، بررسی رابطه سرمایه اجتماعی و برنامه‌ریزی توسعه محله مینا، مدیریت شهری، شماره ۳۲، صص ۱۰۰-۸۱؛
۹. زیاری، کرامت‌اله؛ سعیدی‌راد، مجید؛ حیدری، سامان (۱۳۹۵)، ارزیابی میزان مشارکت شهروندان در مدیریت محله‌ای (مطالعه موردی: محله سنگلج شهر تهران)، مطالعات مدیریت شهری، دوره ۶، شماره ۱۹، صص ۹۵-۸۶؛
۱۰. سرور، رحیم؛ موسوی، میرنجف و کاظمی‌زاد، شمس‌اله (۱۳۹۱)، تحلیل مؤلفه‌های اثرگذار بر مشارکت شهروندان در اداره امور شهرها (مطالعه موردی: شهر ارومیه)، مطالعات مدیریت شهری، دوره ۴، شماره ۳ (پیاپی ۱۱)، صص ۶۸-۵۸؛
۱۱. شارع‌پور، محمود (۱۳۸۰)، فرسایش سرمایه‌اجتماعی و پیامدهای آن، ماهنامه انجمن جامعه‌شناسی، تهران، صص ۱۰۱-۱۱۲؛
۱۲. شیخی، ایوب؛ سهی، زهرا؛ رنجبر، مریم و اولادی، مریم (۱۳۹۵)، تبیین رابطه بین سرمایه‌اجتماعی و مدیریت شهری با نقش میانجی مشارکت شهروندان (مطالعه موردی: شهرداری کرمان)، مدیریت شهری، شماره ۴۳، صص ۴۱۱-۴۲۳؛

۱۳. عباس‌زاده، محمد (۱۳۸۷)، بررسی عوامل مؤثر بر مشارکت شهروندان در امور شهر (مطالعه موردی: شهر اصفهان)، پایان نامه دکتری جامعه‌شناسی، راهنما رسول ربانی، دانشگاه اصفهان؛
۱۴. عظیمی‌آملی، جلال؛ سوداگر، سوسن (۱۳۹۴)، بررسی نقش مشارکت شهروندان در توسعه پایدار شهر (نمونه موردی: شهر نور)، مطالعات مدیریت شهری، دوره ۷، شماره ۲۱، صص ۳۶-۴۵؛
۱۵. علوی‌تبار، علیرضا (۱۳۷۹)، بررسی الگوی مشارکت شهروندان در اداره امور شهرها (تجارب جهانی و ایران)، تهران، انتشارات سازمان شهرداری‌ها؛
۱۶. عزیزاده‌اقدم، محمدباقر؛ عباس‌زاده، محمد؛ کوهی، کمال و مختاری، داوود (۱۳۹۳)، نهادهای شهری و مشارکت شهروندان در اداره امور شهری (مطالعه موردی: شهر اصفهان)، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، شماره ۸۴، صص ۲۱۵-۱۹۵؛
۱۷. فراهانی، حسین؛ عینالی، جمشید و عبدلی، سمیه (۱۳۹۲)، ارزیابی نقش سرمایه اجتماعی در توسعه نواحی روستایی (مطالعه موردی: دهستان مشهد میقان شهرستان اراک)، تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، دوره ۱۳، شماره ۲۹، صص ۵۰-۲۷؛
۱۸. کلمن، جیمز (۱۳۷۷)، بنیادهای نظریه اجتماعی، ترجمه منوچهر صبوری، تهران، نشر نی؛
۱۹. لاله پور، منیژه (۱۳۸۶)، حکمروایی شهری و مدیریت شهری در کشورهای در حال توسعه، جستارهای شهرسازی، شماره ۱۹ و ۲۰، صص ۶۰-۷۱؛
۲۰. لطفی، حیدر؛ عدالتخواه، فرداد؛ میرزایی، مینو و وزیرپور، شهابو (۱۳۸۸)، مدیریت شهری و جایگاه آن در ارتقای حقوق شهروندان، جغرافیای انسانی، دوره ۲، شماره ۱، صص ۱۱۰-۱۰۱؛
۲۱. محسنی تبریزی، علیرضا؛ شیرعلی، اسماعیل (۱۳۸۸)، عوامل مؤثر بر اعتماد اجتماعی دانشجویان ایرانی خارج از کشور (مورد پژوهی: دانشگاه‌های کشور آلمان)، پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی، شماره ۵۲، صص ۱۷۶-۱۵۱؛
۲۲. محسنی تبریزی، علیرضا؛ آقامحسینی، مریم (۱۳۸۹)، بررسی نقش سرمایه اجتماعی در توسعه شهری (مورد پژوهی: شهر محلات)، مدیریت شهری، دوره ۸، شماره ۲۶، صص ۱۶۲-۱۴۷؛
۲۳. نصیری خلیلی، محمدمهدی؛ زندمقدم، محمدرضا و دریاباری، جمال‌الدین (۱۳۹۵)، ارزیابی توزیع فضایی سرمایه اجتماعی در نواحی شهری مطالعه موردی شهر ساری، مدیریت شهری، شماره ۴۵، صص ۱۹۳-۲۰۸؛
24. Gulumser, A., Levent, T., Nijkamp, P., & Poot, J. (2012), The role of local and newcomer entrepreneurs in rural development: A comparative meta-analytic study, Research Memorandum 2012-1, Faculty of Economics and Business Administration, Vrije Universiteit Amsterdam;
25. Key, A., (2005), the social Economy and immunity development Oxford, university Press and immunity Development journal. Advance publication;
26. Khanh, H., (2011), The Role of Social Capital to Access Rural Credit: A case study at Dinh Cu and Van Quat Dong village in coastal of Thua Thien Hue province. Vietnam, Department of Urban and Rural Development, Swedish University of Agricultural sciences, Master Thesis, No.54, pp. 145-187;
27. Ognibene, A., (2010), Social Capital in Power Networks: A Case Study of Affordable Housing Development in Winston-Salem, NC, Urban Studies Program, Senior Seminar Papers December 23, 2010. <http://repository.upenn.edu/seniorseminar/14/>;
28. Rydin, Y., & Holman, N., (2004), Re-evaluating the contribution of social capital in achieving sustainable development. Local Environment, Vol. 9, No. 2, pp. 117-133;
29. Woolch, M., (1998), Social Capital and Economic Development toward a Synthesis and Policy Frame Work, Journal of Theory and Society, Vol. 27, pp. 151-208.